

Дослідження соціальних акцій крізь призму соціальної пам'яті журналістів

О. В. Петрик

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, кафедра загальної та соціальної психології, Луцьк, Україна
Corresponding author. E-mail: oksana.petryk78@gmail.com

Paper received 29.11.17; Revised 03.11.17; Accepted for publication 05.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-147V25-12>

Анотація. У статті розглянуто теоретичні підходи до проблем вивчення поняття соціальної пам'яті, охарактеризовано її тісний зв'язок із феноменом культурної, колективної пам'яті. Емпірично досліджено соціальні акції, які є носієм соціальної пам'яті журналістів. Експериментально встановлено особливості впливу усіх факторів соціальних акцій у процесі здійснення журналістської діяльності.

Ключові слова: соціальні акції, соціальна пам'ять, соціальні здібності, професійна діяльність журналістів.

Вступ. У сьогоdnішньому суспільстві важливо акцент робити на соціокультурній сфері, до якої слід відносити соціальну пам'ять. Соціальна пам'ять – об'єктивна оцінка духовної атмосфери епохи, система уявлень про минуле. Спілкування та комунікація є одним із способів забезпечення надходження інформації у фонд соціальної пам'яті, а одним із потужних комунікаторів є журналістика, яка здійснює безпосередній вплив на соціальну пам'ять, актуалізуючи інформацію, події, факти під певною точкою зору. Важливим є вивчення формування свідомості, а відтак і соціальної пам'яті, дослідження соціальних акцій особистості самого журналіста, який є головним індивідуальним ресурсом у цій системі. Супровідним фактором соціальної пам'яті є індивідуальна пам'ять, у якій зберігаються окремі соціальні факти, що відтворюються у свідомості журналіста для розуміння дійсності теперішнього та впливу на створення моделі майбутнього. Незважаючи на чисельні публікації вивчення феномену соціальної пам'яті та соціальних акцій, у психології дана **проблема** не була предметом дослідження у контексті журналістської діяльності.

Соціальна пам'ять – максимально широкий контекст знань соціуму про самого себе, що включає не лише достовірні свідчення, але й різного роду стереотипи, міфологізовані та стандартизовані уявлення, задіяні у підтримці образу самого себе у теперішньому. Історична пам'ять – це знання про минуле. Елементом, що об'єднує ці два поняття, виступає ціннісно-смысловое поле. Історія як частина культури була і залишається одним з основних витоків системи цінностей у суспільстві. Історична пам'ять зберігає у суспільній свідомості оціночні установки, які формувались під впливом історичних подій. Пізніше ці установки переростають у ціннісні орієнтації, які створюють моделі поведінки людей [4]. Саме аксіологічний компонент є тим спільним простором, у якому відбувається перетин змістів історичної та соціальної форм пам'яті. Цією взаємодією в ціннісно-смысловому аспекті обумовлений і виборчий характер історичної пам'яті. Орієнтуючись на потреби, цілі та цінності, що задають динаміку процесів у соціальній пам'яті, історична, у свою чергу, актуалізує одні події минулого і ігнорує інші. Тим самим історично підкріплюються певні зразки поведінки і моделі відносин, які в основному працюють на збереження і підтримання ідентичності даного соціуму. Це те, що стосується моменту взаємопроникнення двох розглянутих форм пам'яті. Якщо ж акцентувати увагу на їх відмінності, у першу чергу слід вказати на те, що поняття соціальна пам'ять та пам'ять історична, маючи ідентичний об'єкт відображення, відрізняються способами фіксації їх змісту і формами відображення буття, як на інформаційно-

му, так і на культурно-семіотичному рівні [1].

Соціальна пам'ять охоплює більший обсяг інформації, що запам'ятовується, а отже, вона менш диференційована, ніж історична. Соціальна пам'ять практично позбавлена речових носіїв і менш залежна від інституційних утворень. Вона працює на більш глибоких рівнях свідомості соціуму, ніж історична, і тому не так сильно піддається маніпуляціям і спотворенням. Саме соціальна пам'ять формує ціннісно-смысловий простір журналістів, спираючись при цьому на утримання історичної пам'яті. Остання, у силу того, що має на меті збереження знань про минуле, вбудовується у поле історичної епістемології [2].

Соціальна пам'ять – сукупність соціокультурних засобів і інститутів, що здійснюють відбір і перетворення актуальної соціальної інформації у інформацію про минуле з метою збереження накопиченого суспільного досвіду і передачі його від покоління до покоління. Поняття введено в 60-70-х рр. XX століття дослідниками Я. Ребане, В. Ребріна, Ю. Левадою і ін. Раніше вживалися близькі поняття: колективна пам'ять, історична пам'ять, пам'ять людства, пам'ять світу. Вивчення пам'яті як продукту історичного розвитку психіки людини має тривалу традицію у вітчизняній психологічній науці. Так, Л. Виготський, О. Лурія, О. Леонтьєв обґрунтували положення про те, що суспільно-історичні зрушення не лише вносять у психічний світ людини новий зміст, а й переводять свідомість, а значить і процеси пам'яті, на якісно інші рівні. Пам'ять соціальна, відображаючи у загальних рисах історію розвитку пам'яті індивідуальної (в онтогенезі і філогенезі), має власні принципи організації і відтворення. На відміну від індивідуальної пам'яті, пам'ять соціальна завжди опосередкована пам'яттю інших людей, знаковими системами, знаряддями і засобами праці, які сприймалися як знаки [3].

До основних носіїв соціальної пам'яті слід віднести:

- 1) свідомість людей, що живуть, тобто пам'ять про соціальні процеси самих учасників подій;
- 2) відчуженість від свідомості, яка виражена джерелами знакової інформації, і засоби її передачі;
- 3) речові об'єкти, які взагалі не були призначені для передачі інформації (знаряддя праці в широкому сенсі слова) [2].

У психології феномену соціальної пам'яті також відводиться важливе місце. У працях П. Жане, П. Блонського, Ф. Brentано, В. Вундта, У. Джеймса, З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фромма розглядаються психічні явища, пов'язані зі спільним життям людей, а пам'ять досліджується в ракурсі соціальної психології. В психологічних дослідженнях Л. Виготського, О. Асмолова, О. Леонтьєва, О. Лурії, Т. Рибо, Ж. Піаже,

С. Рубінштейна, Р. Солсо значне місце приділяється вивченню пам'яті. Вони визначають важливу роль пам'яті в процесі становлення особистості, її пізнавальної діяльності, яка здійснюється на основі пам'яті [2].

Прояв феноменів соціальної пам'яті тісно пов'язаний з розвитком культури. У зв'язку з цим формується уявлення про поняття культурної пам'яті, яка носить не лише індивідуальний характер, але й колективний. Дослідження колективної пам'яті в культурологічному аспекті проводили А. Моль, Я. Асман, П. Хаттон. Вони визначали існування культурної пам'яті, а також представили її різні класифікації. Е. Тоффлер і В. Шкуратов виділили різні етапи розвитку соціальної пам'яті і вказували на її зміни в історичному та інформаційному аспекті Л. Любінська, С. Лепілін розглядали соціальну пам'ять у її взаємозв'язках з часом. Ю. Лотман через семантичний аналіз визначає культуру як колективну пам'ять. Пам'ять у нього є частиною текстоутворюючого механізму, існування якої він пов'язує з певними смислами, вказує на процеси деактуалізації, при яких відбувається зникнення певних текстів зі смислового простору. Соціальна пам'ять як спадкоємність в культурі також розглядалася такими авторами як: В. Межуєв, М. Мчедлов, В. Плахов. [1].

Крім збереження і впорядкування інформації про минуле, механізми соціальної пам'яті здійснюють також її відтворення, тобто актуалізацію. З метою актуалізації ретроспективна інформація тим чи іншим чином витягується з довготривалої пам'яті, перетворюється і відтворюється в поточній суспільній свідомості. Кожен такий акт, від безпосереднього відтворення документа в публікації, предмета в експозиції музею, архітектурної пам'ятки на вулиці сучасного міста, трансляції "живих" мемуарів сучасними засобами масової комунікації до найскладнішої аналітичної переробки ретроспективної інформації в науковому дослідженні, можна розглядати як звернення до "спогадів", які є важливими історичними подіями для даного суспільства. Механізми соціальної пам'яті забезпечують участь ретроспективної інформації у формуванні "картини світу" у "світогляді" сучасної людини [2]. Виходячи з таких міркувань, вивчати та досліджувати соціальну пам'ять слід через соціальні аксіом.

Порівняно недавно у крос-культурній психології був розроблений новий підхід до вимірювання схожості та відмінності етнічних груп – дослідженню соціальних аксіом. Соціальні аксіомі – це найбільш загальні уявлення щодо інших людей і самого себе, соціального оточення, фізичного або духовного світу. Вони є головними у системі переконань особистості. Їх роль полягає у забезпеченні виживання і діяльності особистості у фізичному і соціальному світі [6].

Результати численних крос-культурних досліджень у багатьох країнах світу дозволили М. Бонду та К. Леунгу визначити п'ять загальних типів соціальних аксіом.

Перший фактор був названий "Соціальний цинізм", тому що елементи, які входять до нього представляли негативний погляд на людську природу, у них вказува-

лось на невірність влади, упереджене ставлення до деяких груп людей, недовіру до соціальних інститутів та ігнорування етики заради досягнень.

Другий фактор був названий "Соціальна складність", тому що елементи, які увійшли в цей фактор, вказували на те, що немає абсолютних правил, але є безліч різних способів досягнення результатів, і суперечливість людської поведінки цілком звична у повсякденному житті.

Третій фактор був названий "Нагорода за зусилля", оскільки згруповані у ньому судження відповідали переконанням, які вказували на те, що зусилля, знання, точне планування і внесок будь-яких особистих ресурсів веде до позитивних результатів і допомагає уникати негативних наслідків.

Четвертий фактор був позначений як "Духовність" (пізніше він перейменований у "Релігійність"), оскільки судження, що увійшли до нього, вказують на існування надприродних сил і добродійну, зцілюючу функцію релігійної віри.

П'ятий фактор був названий "Контроль долі", оскільки судження, що увійшли в цей фактор, представляли собою вірування, які вказують на те, що всі події у житті визначені та існують різні способи впливу на свою долю. Цікаво, що люди цілком приймають логічне протиріччя між приреченням долі та можливістю її змінити [7].

За визначенням української дослідниці Л. Спиридинової, соціальні аксіомі – це своєрідні складно організовані вербальні знаки, у яких маніфестується культура того чи іншого народу і семантичний зміст яких співвідноситься з семантичним змістом образу світу, оскільки включає вірування про фізичний, надприродний, соціальний світи і про внутрішній (духовний) світ людини [5].

Виділяють чотири головні функції соціальних аксіом: полегшення досягнення важливих цілей (інструментальна функція); допомога у захисті власної гідності (егозахисна функція); вираження власних цінностей особистості (функція самовираження); допомога людям у розумінні світу (функція пізнання) [7].

Метою цієї роботи є вивчення соціальних аксіом як соціальної пам'яті журналістів. У результаті досягнення мети передбачається розв'язання таких завдань: діагностика соціальних аксіом журналістів, вивчення процентного співвідношення результатів дослідження з урахуванням особливостей професійної діяльності журналістів.

Методика та процедура дослідження. Дослідження проводилося на базі редакційних організацій ЗМІ західного регіону України. У дослідженні прийняли участь 203 журналісти (репортери, журналісти-аналітики, випускові редактори), віком від 23 до 56 років. Для вивчення п'яти типів соціальних аксіом у професійній діяльності журналістів було використано Опитувальник соціальних аксіом SAS-60 (адаптований варіант SAS – Socil Axioms Survey М. Бонда та К. Леунга) [7].

Аналіз результатів дослідження. У процесі обробки результатів дослідження було встановлено процентне співвідношення усіх п'яти факторів соціальних аксіом.

Таблиця 1. Процентний розподіл соціальних аксіом відповідно до специфіки посад журналістів

Специфіка посади	Соціальний цинізм	Соціальна складність	Нагорода за зусилля	Релігійність	Контроль долі
Репортери	5%	33%	18%	20%	24%
Журналісти-аналітики	10%	25%	17%	25%	23%
Випускові редактори	9%	18%	20%	29%	24%

За даними, які ми отримали у результаті дослідження соціальних аксіом відповідно до специфіки професійної

діяльності журналістів, було встановлено наступний розподіл. У групі репортерів "Соціальний цинізм"

становить 5 %, у групі журналістів-аналітиків – 10 %, а у групі випускових редакторів – 9 %. Таким чином, соціальний цинізм як вияв соціальної і інституціональної недовіри, найбільше представлений у журналістів-аналітиків, що зіставляється із середнім рівнем їхнього соціального інтелекту. Ще один фактор соціальних аксіом “Соціальна складність” у групі репортерів становить 33 %, у групі журналістів-аналітиків – 25 %, а у групі випускових редакторів 18 %. Таким чином, репортери, як вирізняються високим рівнем соціального інтелекту, мають глибоке розуміння людини та її амбівалентності.

У досліджуваних журналістів репортерів фактор соціальних аксіом “Нагорода за зусилля” становить 18 %, у групі журналістів-аналітиків – 17 %, у випускових редакторів – 20 %. “Релігійність” – цей фактор соціальних аксіом у групі репортерів становить 20%, у групі журналістів-аналітиків – 25%, а у групі випускових редакторів – 29 %. У репортерів та випускових редакторів фактор соціальних аксіом “Контроль долі” у відсотковому співвідношенні становить 24 %, а у групі журналістів-аналітиків 23 %.

З урахуванням характеристики кожного фактора соціальних аксіом, про які зазначалося раніше, такі дані можна пояснити особливістю виконуваної роботи окремих груп досліджуваних згідно їх специфіки професійної діяльності. Репортер – це газетний співробітник, який займається збором та донесенням інформації про події місцевого життя. Для успішної роботи репортеру необхідно володіти особливими властивостями характе-

ру та професійними навичками, такими як чесність, допитливість, вміння співпрацювати з колегами. Його обов’язок – розпізнавати новини, тобто таку інформацію, яка буде цікавою та корисною читачам, виділяти ті факти, через які формується потенціальний матеріал, виокремлювати дані, які є частиною цілого.

Журналіст-аналітик вивчає свою тему і стає у ній глибоким знавцем. Його погляди, судження та коментарі прирівнюються до думок спеціаліста. Він має широкий світогляд, глибокі знання, володіє вмінням доступно для читача висловити складну концепцію, наполегливо працює для вдосконалення свого стилю.

Професійні особливості роботи випускового редактора полягають у складанні тематичного плану випуску, графіка виконання робіт та контроль усіх етапів його виконання. Також його обов’язками є керування інформаційними потоками, їх передачею від одного співробітника до іншого. Разом із затвердженим матеріалом, що надходить до випуску, він надає додаткову інформацію (таблиці, діаграми), текстові ліди та врізи, підписи до ілюстрацій, косметичне редагування та підготовку структури інформаційного тексту до літературного редагування [6].

Висновки. Отримані дані дослідження дають змогу говорити про важливість вивчення соціальних аксіом як соціальної пам’яті, котра формує свідомість особистості, у контексті діяльності журналістів, з метою захисту кожного індивіда від недостовірної або небезпечної інформації, що завдає шкоди здоров’ю людини, особистісному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Грязнова Е.В. Социальная память как элемент культуры // Человек и культура. – 2015. – № 5. – С.92–106.
2. Лебедев А.Н. Психологические механизмы социальной памяти в условиях ценностно-смысловой неопределенности // Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета. 2014. №1 (13). С. 58–63.
3. Молдобаев К.К. Этносоциальная память как форма сохранения и передачи национальной идентичности [электронный ресурс] / К. К. Молдобаев // Материалы VII Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока Вып. № 33. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2004. — С.18–22.
4. Поршнева Б.Ф. О начале человеческой истории (Проблемы палеопсихологии). М., 1974. – С. 27.
5. Спиридонова Л.К. Соціальні аксіомы як репрезентація образу світу / Л.К. Спиридонова // Вісник ОНУ. Сер. Психологія. – Т. 16. Вип. 2. – 2011. – С. 122–120.
6. Шаповал Ю.Г. Феномен журналистики: проблемы теории / Ю.Г. Шаповал – Рівне: Роса, 2005. – 248 с.
7. Leung K. Culture-Level Dimensions of Social Axioms and Their Correlates Across 41 Cultures / K. Leung, M. Bond [and other.] // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2004. – Vol. 35: [Number 5, September]. – P. 548–576.

REFERENCES

1. Gryaznova E.V. Social memory as cultural element // Human and culture. — 2015. – № 5. – P.92-106.
2. Lebedev A. N. Psychological mechanisms of social memory in the conditions of value-semantic uncertainty // Human science. Scientific Bulletin of Financial University. 2014. №1 (13). P.58–63.
3. Moldobaev K. K. Ethno-social memory as form of national identity preservation and transfer [electronic source] / K. K. Moldobaev // Proceedings of the VII Youth scientific conference on problems of philosophy, religion, culture of the East vol Nr. 33 – Saint Petersburg philosophy community, 2004. — P.18-22.
4. Porshnev B. F. About beginning of human history (Problems of paleopsychology). Moscow, 1974, P. 27.
5. Spirydonova L. K. Social axioms as representation of world imagination / L. K. Spirydonova // Scientific Bulletin of ONU. Headline Psychology. – Vol. 16. Part 2. – 2011. – P. 122-120.
6. Shapoval Yu. H. Journalism phenomena: theory issues / Yu. H. Shapoval – Rivne: Rosa, 2005. – 248 p.

The study of social axioms through the prism of the social memory of journalists

O. V. Petryk

Annotation. The article deals with the problems of social memory theoretical issues, it's deeply connection with the phenomenon of cultural and collective memory characterized. Social acciomas which are journalist social memory sticks are empirical carried out. Impact features of all social acciomas factors in the journalism activity process are experimentally discovered.

Keywords: social acciomas, social memory, social abilities, journalist professional activity.

Исследование социальных аксиом сквозь призму социальной памяти журналистов

O. B. Петрик

Анотация. В статье рассмотрены теоретические подходы к проблемам изучения понятия социальной памяти, охарактеризована ее тесная связь с феноменом культурной, коллективной памяти. Эмпирически исследованы социальные аксиомы, которые являются носителем социальной памяти журналистов. Экспериментально установлены особенности влияния всех факторов социальных аксиом в процессе осуществления журналистской деятельности.

Ключевые слова: социальные аксиомы, социальная память, социальные способности, профессиональная деятельность журналистов.